

Monluçon, Anne-Marie

1969–1972: Samoská záležitost Zbigniewa Herberta

Slavica litteraria. 2019, vol. 22, iss. 2, pp. 109-116

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2019-2-9>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141814>

License: [CC BY-SA 4.0 International](#)

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

1969–1972: Samoská záležitost Zbigniewa

Herberta

Anne-Marie Monluçon (Grenoble)

Abstrakt

V roce 1964 obdržel polský básník Zbigniew Herbert vízum pro cestu do Řecka. O své cestě pojednává v pěti esejích věnovaných antickému Řecku, které vycházely v letech 1965–1973, dříve, než byly vydány posmrtně v souboru názvem *Labyrint u moře* (2000). Proč se Herbert zajímá v páté eseji, jež vznikla v roce 1969, o revoltu na ostrově Samos proti athénské hegemonii? Díky tomuto tématu může promlouvat o současnosti (pražské jaro a jeho potlačení) a cenzuře: návrat prostřednictvím minulosti, explicitní a implicitní analogie. Disidentský básník také navrhuje politickou analýzu sovětské totality a pohrává si s dvojsmysly. Ale toto gesto angažovanosti ve prospěch odporu Čechoslováků musí být chápáno v perspektivě širšího rámce historického výzkumu dané doby a reflexe dějin vítězi.

Klíčová slova

Zbigniew Herbert; Samos; pražské jaro; cenzura; analogie; angažovanost

Abstract

1969–1972: *The Case of Samos by Zbigniew Herbert*

In 1964 Polish poet Zbigniew Herbert obtained his visa for Greece. This trip was the basis for five essays devoted to ancient Greece that were published between 1965 and 1973, before being gathered in a posthumous collection, *The Labyrinth by the Sea* (2000). In the fifth essay, written in 1969, Herbert interested in the episode about the Revolt of Samos against Athenian hegemony. Why this particular interest? This subject allows him to speak about the present (the Prague Spring) and its repression by-passing censorship: the detour in the past as well as the process of explicit and especially implicit analogy. The dissident poet also proposes a political analysis of Soviet totalitarianism, playing on a series of double meanings. But this commitment supporting the revolt of the Czechoslovaks must be put into perspective in the broader context of the historical research of his time and his reflection on how the victors write history.

Key words

Herbert; Samos; Prague Spring; censorship; analogy; involvement

V českém kontextu je polský básník Zbigniew Herbert bezpochyby mnohem méně znám než jeho krajan Czesław Miłosz, část Herbertova díla je však nadále překládána a zpřístupňována českým čtenářům¹. Padesáté výročí pražského jara, které jsme si připomněli v roce 2018, je příležitostí upozornit, jak vzpomíná většina polských oponentů komunistického režimu, že Herbert sympatizoval s československým lidem. Napsal *Samoskou záležitost*, pátou esej sbírky *Labyrint u moře*², která pracuje s motivy z antického Řecka a je vytvořena jako opravdové gesto účasti a nesouhlasu s represemi vůči hnutí z let 1968–1969.

První osobní Herbertovy kontakty s Českoslováky začaly roku 1959 v Berlíně, kde se Herbert setkal s Pavlem Tigridem, který emigroval v roce 1948. Roku 1961 v rámci kulturních výměn mezi „bratrskými zeměmi“ strávil dva týdny v Praze a díky tomuto pobytu mohl poznat tehdejší Československo. Možnost participovat na výměnách mu byla následně odebrána, neboť polská moc ho již více nepovažovala za dostatečně spolehlivého. Při této příležitosti se setkal s českým básníkem Miroslavem Holubem (1923–1998), který se stal jeho překladatelem. Ten nejprve v roce 1965 přeložil sbírku *Studium předmětu*³. Herbert pobýval v Berlíně v srpnu 1968 v době invaze armád zemí Varšavské smlouvy do Československa. Pomáhal českým uprchlíkům, kteří proudili do západního Německa, ale nezveřejnil žádný protest, neboť si ne zvolil emigraci a chtěl se vrátit do Polska, i když dlouhou dobu cestoval a pracoval v zahraničí.⁴ Nicméně Pražské jaro zanechalo stopy během vzniku *Labyrintu*, který začal psát po návratu ze své první cesty do Řecka.

V roce 1964 Herbert obdržel vízum pro cestu do Řecka. Splnil se mu jeden ze snů. Pobýval tam čtyři týdny v září až říjnu a napsal pět esejí věnovaných antickému Řecku. Mezi léty 1965 a 1973 se těchto pět esejí objevilo v literárních časopisech, byla mezi nimi i *Samoská záležitost* (v časopise Odra v březnu 1972). Ale sbírka *Labyrint u moře* vyšla až posmrtně v roce 2000 obohacena o esej o Etruscích a ještě o další esej s názvem *Lekce latiny*. Do této sbírky sedmi esejů autor umístil *Akropolis* na čtvrtou pozici. Jedná se o rozsáhlý text, v jehož první části líčí stavbu Akropole Periklem a ve druhé části podrobně zobrazuje zničení a poté obnovení svatyně z helenistického období až po její úpravy ve 20. století. Esei *Akropolis* předchází esej nazvaná *Dušička*, která je věnována Freudově cestě do Řecka a do Athén v roce 1904. Po *Akropoli* následuje *Samoská záležitost*, která uzavírá triptych věnovaný Athénám⁵.

1 České překlady Herbertova díla: *Studium předmětu* (1965), *Epilog bouře* (2000), *Ze země pana nikoho* (2008), *Barbar v zahradě* (2010), *Zátiší s udidlem* (2012), *Labyrint u moře* (Praha: Opus, 2016, překlad Jan Linka).

2 HERBERT, Zbigniew: *Labirynt nad morzem*. Warszawa: Fundacja Zeszytów Literackich, 2000.

3 HERBERT, Zbigniew: *Studium předmětu*. Přel. Miroslav Holub. Praha: SNKLU, 1965.

4 Abychom vylíčili chronologii Herbertových kontaktů s Českoslováky, vycházíme z biografie jeho francouzské překladatelky: GAUTIER, Brigitte: *La Poésie contre le chaos. Une biographie de Zbigniew Herbert*. Ed. Noir sur Blanc. Suisse, 2018, pp. 130, 118, 138, 168, 196, 224.

5 Kompletnější studie věnovaná zároven *Akropoli* a *Samoské záležitosti* bude publikována polsky v roce 2019 v publikaci *Herbert i poetika daru* (eds. Brigitte Gautier a Maciej Urbanowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, seria Francuski łącznik) a francouzsky. Úhel pohledu je rozdílný, neboť tato práce je zaměřena na performativní, komunikační záměr rozměru Herbertova způsobu psaní jako jedné z forem nadání.

Co je obsahem této eseje? Ostrov Samos nacházející se nedaleko břehů Turecka měl konflikt se svým sousedním městem – Milétem – a odmítal se podrobit Athénám, které za Periklova vedení chtěli získat hegemonii nad většinou řeckých měst. Periklés posílá na Samos expediční vojsko, aby potlačilo revoltu a zároveň odpůrce zastrašilo, poté přistupuje k druhé masivní mobilizaci spojenců z Délského spolku, později zvaného Athénský námořní spolek, .⁶ Proč se polský básník Zbigniew Herbert zajímá po roce 1969 o tak vzdálený, zdánlivě okrajový příběh z antiky?

Pro něj se jedná o příležitost prozkoumat temnou Periklovu tvář a podobu athénské demokracie. Herbert se osvobozuje od svého obdivu vůči Periklovým Athénám tím, že píše esej, který můžeme interpretovat jako intervenční text, tzn. pokouší se reagovat na realitu a na časovost, aktuálnost a tím odpovědět na sovětskou intervenci v Československu v srpnu 1968. Volí téma, které mu dovoluje použít klasický postup, aby mohl mluvit o přítomnosti a zároveň oklamat cenzuru: návrat prostřednictvím minulosti, metoda analogie explicitní a zvláště implicitní. Jedná se o antický příběh, který předkládá podobnosti s pražským jarem a jeho represí. Dodatečně riskuje tím, že načrtává politickou analýzu sovětského totalismu z různých hledisek, pohrává si s dvojznačností úvah o Samosu. Ale toto gesto ve prospěch revoltujících Čechoslováků musí být chápáno v rámci širšího historického výzkumu dané epochy

Analogie z hlediska událostí

U Herberta najdeme několik výslovných indicií k analogii, na níž je založen jeho text: Samos versus Praha, Athény versus SSSR. Ale hlavně si pohrává s implicitností, protože píše v režimu cenzury a jeho první čtenáři sotva chápou všechny slovní narážky a dvojmysly.

Prvním náznakem se stala dedikace eseje Miroslavu Holubovi, který překládal Herberta do češtiny a který po intervenci vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 ztratil práci a ocitl se na seznamu zakázaných autorů. Samozřejmě, cenzura odstranila toto věnování v časopiseckém vydání z roku 1972, neboť podněcovalo polského čtenáře vytvářet si spojitost s pražským jarem. Druhý moment tvoří skutečnost, že tato esej jako jediná ze sbírky nevyplývala z vlastní zkušenosti a cest: „*Opustme teď zvyk popisovat staré kameny. Neznám tento ostrov z autopsie, pokud nepočítáme starou pohlednici z dob před první světovou válkou. Je na ní vidět dórský sloup bez hlavice, osamělý jako tovární komín, ve vyschlé krajině a na pozadí rozpáleného nebe*“ (*Labyrint u moře*, s. 121).⁷

6 Zatímco historici mluví o „revoltě na Samosu“, Herbert si půjčuje přímo titul své eseje, *Samoská záležitost*, v polštině *Sprawa Samos*, z incipitu IX. kapitoly knihy Marie Delcourtové (1891–1979), *Périclès*, 1940, Gallimard, Ch. IX „Samos“, s. 139–157. Děkuji profesoru řecké historie Bernardu Eckovi z Univerzity Grenoble-Alpes za poskytnuté indikace a objasňující komentáře vztahující se k této kapitole napsané Herbertem.

7 HERBERT, Zbigniew: *Labyrint u moře*. Z polského originálu přeložil Jan Linka. Zblouv: nakladatelství Opus. 2016.

Čtenář se ptá, jaký důvod mohl motivovat Herberta k tomu, že se odvrací od metody založené na osobní fyzické a smyslové zkušenosti. Nakonec výzva k četbě minulosti v analogii s přítomností se stává explicitní v následující pasáži. Poukazuje na postupující odklon od Délského spolku ve službách athénské moci a v *Labyrintu u moře* píše: „*Instituce se ukázala být stáležší než cíle, které jí daly vzniknout. Příklad známý nejen z antických dějin.*“ (s. 126). Jiná série ukazatelů, věrně přeložená Brigitte Gautierovou, představuje modernistický slovník: mluví o „zásahu, intervenci“ spolku (s. 126), Periklova diplomacie spočívá v „izolaci Samosu na mezinárodní scéně“ a věta v předposledním odstavci eseje obsahuje výraz „imperialistický“: „*Když přece i Periklés byl imperialistou...*“ (s. 129). Tento výraz je ostatně úmyslně dvojznačný. Může se zdát shodný s komunistickou propagandou znamenající prostřednictvím analogie americký imperialismus, nebo jej lze naopak chápat jako dodávání odvahy, smělosti disentu, pokud interpretujeme tento imperialismus v analogii s imperialismem SSSR.

Analogie se nejprve projevuje díky zeměpisu a historii Samosu. Intertextuální souvislosti mezi tímto ostrovem a mocí Athén se projevují v obraze Samosu, který „*je tedy drobkem v měřítku velkých impérií*“ (s. 120). Ale zvláště velmi dlouhá historie samoské civilizace dovoluje Herbertovi zabývat se epochou, v níž Samos od 8. do 6. století zářil díky kultuře. Herbert představuje ostrov v superlativech: Samos „*je považováno za jedno z nejkrásnějších měst světa*“ (s. 120). Poté hovoří o samoských umělcích: „*Na „renesančním“ dvoře Polykrata, samoského tyрана, kupcova syna, nepřítel aristokracie, mecenáše umění, pobývali tak významní básníci jako Anakreón a Ibykos.*“ (s. 121) Anachronismus nám zde připomíná, že zlatým věkem pražské architektury byla renesance a období baroka. Nakonec Herbert končí svoji chvalořeč seznamem, který se zaměřuje na intelektuály: „*Na Samu se narodili filozofové Pýthagorás, Melissos a také historici Pageos a Dúris*“ (s. 121). Jak ihned nepomyslet na roli, kterou sehráli intelektuálové, a zvláště filozofové v politickém životě Československa ve 20. století? T. G. Masaryk byl zvolen několikrát prezidentem republiky v letech 1917–1935, ale zvláště Jan Patočka a Václav Havel, kteří se velmi angažovali v roce 1968. A navíc, v roce 1972 Herbert nemohl vědět, jaká budoucnost čeká tyto dva filozofy!

Herbertova síla je také ve schopnosti objevit analogii v rozdělení a poté spojení událostí dvou epoch. Stejně jako pražské jaro má i *Samoská záležitost* strukturu dramatu o dvou dějstvích, s tragickým závěrem, epilogem.⁸

„*V létě roku 440 př. Kr. vyplouvá z Pirea expediční sbor o síle čtyřiceti triér, aby zkontrolil vzbouřence.*

První akt samoského dramatu se odehrál bleskurychle. Překvapený ostrov se dostává do rukou Athéňanů, kteří rozpustili existující vládu, vytvořili novou, která dávala záruku věrnosti, zanechali na ostrově posádku a také zajali 50 nejvýznamnějších obyvatel a stejné množství dětí jako rukojmí odeslali je na ostrov Lémnos.“ (*Labyrint u moře*, s. 122).

Tento nárys odpovídá docela dobře první fázi pražského jara. Když pochopili, že Alexander Dubček podporuje ambiciózní reformy, pokoušeli se jej Sověti přivést k poslušnosti a k pravověrnosti a povolávají ho na konferenci do Drážďan, kde jej Brežněv, Němec Ulbricht a Polák Gomuška podrobili ostré kritice (což ovšem úplně neodpovídá

8 Co se týče průběhu pražského jara, vycházím z knihy MARÈS, Antoin: *Histoire des pays tchèques et slovaques*. Éd. Hâtier, col. Nations d'Europe, ch. XIX, 1995, s. 335–351.

pozici rukojmí), jmenují Svobodu, který je loajální, prezidentem republiky, aby vyvážil moc Dubčeka, který je prvním tajemníkem KSČ a má podporu lidí, a nakonec v červnu 1968 SSSR posílá 16 000 mužů a ruských zbraní na české území, aby zastrašili obyvatelstvo.

Pokračování Herbertova vyprávění, druhé dějství: „*Rok 440 – druhá intervenční výprava proti Samu. Operace byla naplánována opravdu velkoryse nejen proto, že se jí zúčastnilo víc námořních jednotek než v první výpravě, ale také proto – a to je prvek politický –, že vojenských akcí se na athénské straně zúčastnili i spojenci*“ (s. 123).

Potom mluví o úspěšném protiútoky obyvatel Samu, který představuje průlom v blokádě města: „*Nebe nad Samem mělo tehdy barvu naděje. Celé to trvalo 14 dní. Periklés se totiž vrátil i se svou flotilou a opět začala naprostá blokáda. Z Athén, Chiu i Lesbu přišly znovu mohutné posily v počtu 90 lodí. V devátém měsíci obležení se válkou vyčerpaný ostrov vzdal. Stalo se to na jaře 439 př. Kr. Kapitulační podmínky byly nevyslovitelně těžké. Samosané museli zbořit hradby, odevzdat svoji flotilu, vydat rukojmí, zaplatit náklady na válečné tažení vyčíslené do závratné sumy kolem osmi a půl milionu drachem. Na ostrově se usídlila athénská posádka a Samos ztratil svůj status spojeneckého města*“ (s. 124).

Opíraje se o Durise, historika pocházejícího ze Samosu, Herbert dodává, že „*velitelé samoských lodí byli na náměstí přivázáni na deset dní na kříže*“ (s. 125).

Děj znovu odpovídá událostem v Československu: třináct dní naděje odpovídá sedmácti dnům, které uplynuly mezi stažením sovětských vojsk 3. 8. 1968 a jejich návratem v noci z 20. na 21. 8. 1968. Intervence Dělského spolku „ve velkém měřítku“ evidentně odpovídá srpnové invazi roku 1968, jíž se zúčastnila vojska Varšavské smlouvy: SSSR, NDR, Polsko, Bulharsko a dokonce i Maďarsko. Tentokrát už nejde jen o 16 000 mužů, ale o 400 000 vojáků. A tentokrát lze opravdu mluvit o rukojmích, neboť Dubček a jeho skupina jsou odvezeni do Moskvy a donuceni k podpisu smlouvy, v níž souhlasí, že sovětské oddíly budou pobývat v Československu. Obyvatelé Samu hrdinně odolávali devítiměsíčnímu obléhání ostrova a tento fakt odpovídá nenásilnému odboji, který vedli Čechoslováci od srpna 1968 do dubna 1969: Dubček tajně svolal 14. sjezd KSČ a 81 % delegátů hlasovalo ve prospěch reformy. Upálili se tři čeští studenti, z nichž nejznámější byl Jan Palach. Podobně se Polák Ryszard Siwiec upálil z důvodu beznaděje a ze solidarity s Čechoslováky. Sověti nahrazují Dubčeka v dubnu 1969, a to Gustávem Husákem, který se stal tajemníkem KSČ, začíná období nazvané „normalizace“. Lze říci, že sebeobětování upálením se je současným ekvivalentem k trestu ukřižování.

Analýza totality

Politická analýza vztahující se k totalitě, a nejen k pražskému jaru.

První bod, odrazení: Herbert přivádí na světlo fakt, že Periklova zdánlivě disproportní reakce má delší chronologii, v níž jde o to, aby odradila od odporu ostatní členy Dělského spolku. Připomíná i předešlé případy odboje na Samu: „*Jen zdánlivě se všechno na tom nejlepším z možných světů dělo dobře. Samos, podobně jako před několika lety Euboia, byl poražen a pokořen, nadoláda Athén ještě jednou poturzena*“ (*Labyrint u moře*, s. 126).

Herbert tak hodnotí Periklovy obavy. Ten se chce vyhnout „řetězové reakci odporu ostatních řeckých měst proti Athéňanům“. Samozřejmě, potlačení revolty na ostrově Euboia odkazuje k potlačení maďarské vzpoury v roce 1956, ale také na represí dělnického hnutí v Poznani roku 1956.

Druhý bod politické analýzy, ohrožení, kompromitování. Brežněv alias Perikles zaplétá své spojence do represe. Je třeba je ohrozit, „rozdělit, aby mohl vládnout“. V textu se Herbert rezolutně zříká Gomulkovy politiky a snaží se, svým způsobem, trochu napravit křivdu způsobenou československému lidu. Je úplně uchvacující, že oznamuje své rozhodnutí již od začátku eseje: „Z protichůdných zdrojů a zpráv se pokusíme rekonstruovat tuto událost, aniž bychom skrývali svoje sympatie vůči poraženým“ (s. 121). Tento pokus o nápravu spočívá v úspěšné znalosti Herbertova psaní.

Třetí bod: bojovat proti řeči, jazyka. Je to důležitý úkol básníků, protože řeč je jejich matérií. Bylo by příliš zdlouhavé znovu se detailně zabývat neúprosnou analýzou athénské propagandy v Herbertově pojetí, spokojíme se s jeho naprosto transparentním soudem. Herbert, pod vlivem autority jednoho historika, píše: „Jacob Burckhardt ve své *Historii řecké kultury s obdivem a také s ironií píše o athénské schopnosti hovořit o nejhorsších věcech s rozvážnou jemností, o schopnosti vyhledávat eufemismy. Tak bylo vězení nazýváno – obydlím, tribut – příplatkem, okupace – ochranou*“ (s. 128).

Každý může rozpoznat kritiku sovětského „langue de bois“, a pokud jde o pražské jaro, používání termínu „normalizace“, neologismu vzešlého z protokolu podepsaného v Moskvě 27. 8. 1968, pro pojmenování hrozivého potlačení reformních snah a následné represe.

Ale na konec příběhu *Samoská záležitost* Herbert přidává anekdotu – Athéňanka Elpiníké přijímá Perikla po návratu z jeho vítězného tažení na Samu s následujícími slovy: „*Jistěže tvé činy, Perikle, zasluhují obdivu a věnců, vždyť jsi nás připravil o tolik dobrých spoluobčanů, a to ne jako můj bratr Kimón ve válce s Feničany a Médy, ale při podrobení příbuzného, spojeneckého města*“ (s. 126). Neboť křestní jméno této Athéňanky se může přeložit jako „naděje na vítězství“. Symbol adresovaný Čechoslovákům, ale také ostatním lidem střední Evropy právě z hlediska naděje. V závěrečném odstavci eseje si Herbert pohrává s proroctvím: „*Jaký tedy může přinést připomenutí této vzdálené aféry užitek; jaké poselství vyplývá z tohoto příběhu o ujařmení ostrova Samos? Domnívám se, že následující: okupanti vracející se z války, přinášejí v záhybech uniforem, na podešvích bot – nákazu, která způsobí onemocnění jejich vlastní společnosti, jejich vlastní svobody*“ (s. 129). Toto politické proroctví lze interpretovat různými způsoby. Může být adresováno Polákům, kteří trpěli po návratu z Prahy, „utahování šroubů“ Gomulkovou mocí: to on potlačil nepokoje, které proběhly v Polsku v roce 1968, vedle jiných stál za organizovanou antisemitskou kampaní, poté potlačil stávkový rok 1970 (film Andrzeje Wajdy *Člověk ze železa*, v němž stávkující z roku 1980 za sebou mají neúspěšné hnutí z roku 1970). Jak předpověděla Elpiníké, spojenci utiskovatele zaplatí za ohrožení dopady na svou vlastní svobodu. Toto proroctví chtělo také podpořit morálku Čechoslováků a ostatních národů střední Evropy po publikování v roce 1972 a bylo perfektně ověřeno roku 1989. Naděje triumfovala.

Angažovanost a reflexe rukopisu o historii

Angažovanost a Herbertova metoda vyžadují, aby byly uvedeny v širším rámci. Je si vědom, že historie je konstrukcí a že není třeba, aby naše kritická mysl konkurovala tváří v tvář dominující historiografii. Z tohoto důvodu píše na začátku šesté eseje, věnované Etruskům: „*Historici vítězů pracují na retuši významu porobených. My, dědicové zločinů a jejich promlčení, se snažíme domoci spravedlnosti pro minulost; vrátit hlas historickým němým, národům, jimž se v dějinách nedařilo*“ (s. 130).

V *Samoské záležitosti* využívá více pramenů. Cituje Strabóna (*Labyrint u moře*, s. 120), Plútarcha (s. 122, 126), Thúkydida⁹ (s. 123), Ióna (s. 127), Dúrise (s. 121, 125), a komentář se vztahuje k Samoské záležitosti, v níž Athéňané měli většinu. Byl tam jeden Periklův „apologeta“, „patolízalové“, ale také „antické zlé jazyky“. Herbert dává přednost vzácným či nevšedním zdrojům a riskuje jednostrannost nebo stranickost při vylíčení tragického rozuzlení epizody: „*Dúris¹⁰ pocházel ze Samu. Periklův apologeta tvrdil, že jen zveličoval neštěstí své vlasti, aby tak zahanbil Athéňany*“ (s. 125).

Herbert se také podílel na reevaluaci athénské demokracie a postavy Perikla, k níž přispěl na základě dvou moderních pramenů – byli to historici Jakob Burckhardt¹¹ a Marie Delcourtová. Ve sbírce *Samoská záležitost* ve skutečnosti pozměnil pozitivitu spojenou s athénskou demokracií a s Periklem ve čtvrté eseji nazvané *Akropolis*. Pátá esej dokáže dokonce obrátit identifikaci, ztotožnění polských čtenářů, kterou Herbert podnítl v ústřední eseji, Řecku slavnému, potom patetickému, ale pozitivnímu. Toto obrácení hodnot vztahovaných k Periklovi, nás poučuje o vratkosti rolí v dějinách. Zároveň nám prozrazuje (odhaluje) princip kompozice sbírky. Je současně architektonický a dialektický.

Ale když polský spisovatel píše mezi lety 1969 a 1972 *Samoskou záležitostí*, reference jsou již datovány. Důvod, na jehož základě se opírá o knihu M. Delcourtové, je bezpochyby ten, že autorka navrhuje novou interpretaci tématu a obhajuje tezi, již sám Herbert potřebuje. V *Samoské záležitosti* a v *Lekci latiny*, polský disident hledá důvody naděje úmrtnosti říší. Neboť M. Delcourtová začíná kapitolu paradoxem, podle něhož sláva Athén začíná slábnout, ovšem zatím neviditelným způsobem (*Perikles*, 139). A to je přesně fragment, který Herbert rekapituluje, jedinkrát cituje zdroj: „*Asi má pravdu Marie Delcourtová, autorka znamenité monografie o Periklovi, když říká, že právě od této, zdálo by se drobné, války začal úpadek námořního spolku a také soumrak Periklovy politiky*“ (*Labyrint u moře*, s. 126).

Díky této tezi bylo možné doufat ve zhroucení sovětského systému (nebo ostatně i jiných říší), což mohlo rezonovat jako povzbuzující věštba na adresu Čechoslováků, kteří byli potlačeni a hanobeni.

Práce M. Delcourtové ve skutečnosti vytvořila dokonalý obranný systém, aby vzdoroval cenzuře komunistického režimu. V každé narážce vztahující se k současnosti se Herbert

9 THÚKYDIDÉS: *La Guerre du Péloponnèse*. Přeložil J. Voilquin (1966). Éd. GF, 1, §115–118, s. 91–92.

10 PÉDECH, Paul: *Trois historiens méconnus: Théopompe, Duris, Phylarque*. Paris, 1989, éd. Les Belles Lettres, Collection d'études anciennes. Titul tohoto díla, který Herbert nemohl konzultovat, představuje zapomnění, do něhož spadl tento historik pocházející ze Samosu.

11 Práce Jacoba Burkhardta (1818–1897), *Griechische Kulturgeschichte* (Histoire de la civilisation grecque) byla vydána posmrtně jeho synovcem Jacobem Oeri (1898–1902).

mohl ukrýt za autoritu svého zdroje, neboť ten také používal anachronismy jako udání „autoritářského imperialismu“ Athén (*Perikles*, s. 144), „[...] athénská populace se proletarijuje“ (*Perikles*, 147), aby spojila minulost s přítomností, o čemž výslovně svědčí následující pasáž: „*Samoská válka musela ve městě provokovat tato hnutí v opačném slova smyslu tak, jak pozorujeme v současnosti v Evropě po konci koloniální války*“, s. 149). M. Delcourtová patří k historičkám angažujícím se v různých hnutích, zvláště feministickém, odezvu na tento fakt nacházíme v Herbertově sbírce, a to jako využití při líčení hrdinství Elpiníké.

Závěrem lze uvést, že z analogie mezi varšavským povstáním v roce 1944 a povstáním Řeků z roku 1821 na Akropoli, vyplývá, že historie se nikdy neopakuje (Řecko znovu získalo svoji nezávislost v roce 1829, zatímco roku 1945 je Polsko jen „osvobozeno“ Rudou armádou, aby se dostalo pod sovětskou nadvládu). Skutečnost, že ve čtvrtém eseji Herbert uplatňuje (zhodnocuje) podivuhodné Periklovo dílo, jakmile se pokouší postavit Akropolis, ale že to nezbraňuje prozkoumat temnou stránku jeho politického díla v páté eseji věnované Samu, nám také připomíná odmítnutí manicheismu (náboženského učení), k němuž byl Herbert vázán, na rozdíl od estetiky a ideologie socialistického realismu, který byl v dané době očekáván. Proto si vybral dvojznačné hrdiny jako Perikla.

Překlad z francouzštiny Milena Nosková

doc. Anne-Marie Monluçon

MCF Littératures générale et comparée

UFR LLASIC

Université Grenoble Alpes

38058 Grenoble Cedex 9, Francie

anne-marie.monlucon@univ-grenoble-alpes.fr

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.